

ІДЕЯ СТВОРЕННЯ СОЮЗУ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ З ОГЛЯДУ НА НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Комиш С. В.

ВСТУП

У період, коли більшість європейських країн впевнені в національній суверенності, сучасна воєнно-політична ситуація демонструє, що їх інститути безпеки потребують зміну механізмів діяльності. При цьому лідери провідних країн світу не завжди мають єдину точку зору щодо реалізації спільних дій в оборонній сфері. Це приводить до того, що окремі з них, керуючись власними національними інтересами, створюють умови неспроможності східній Європі загалом діяти злагоджено та розвивати захисний потенціал, оскільки їх потенціал виявляється неефективним. Це підтверджує американський історик Т. Снайдер, який стверджує, що національні держави, які з'явилися після розпаду імперій в Європі (Австро-Угорської, Німецької, Російської та Турецької), в період після Першої світової війни, проіснували без загроз для свого суверенітету доволі недовго. Він переконаний, що їх занепад серед іншого, спричинила, країна, яка мріяла про свою нову імперію – як то нацистська Німеччина¹.

Сьогодні подібну стратегію має – Російська Федерація (РФ). Вже згадуваний Т. Снайдер у 2018 році попереджав: «Будь-яка європейська країна, що буде свою зовнішню і внутрішню політику поза Європейським Союзом (ЄС), приречена бути втягнутою до сфери впливу Росії». І дійсно, як доводять останні світові події, політика офіційного Кремля максимально спрямована на зниження надійності та функціональності демократичних інституцій. Перш за все, російський вплив у країнах Центральної і Східної Європи базується на встановленні домінування РФ в стратегічних сферах їхньої економіки (зокрема, енергетичному секторі та фінансових мережах)². Подібно до Німеччини під час Другої світової війни, стосовно суміжних країн, так і РФ, не визнали

---

¹ «The Nation-State and Europe, 1918 and 2018» with Timothy Snyder | Institute of International Relations Prague – Expertise to impact. Ústav mezinárodních vztahů – Expertise to impact. URL: <https://www.iir.cz/en/the-nation-state-and-europe-1918-and-2018-with-timothy-snyder> (Last accessed: 30.01.2023).

² Кравченко О. С. «Північний потік-2» як механізм економічного впливу РФ на політику держав Європейського Союзу». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.* № 12. С. 50–58, doi:10.26565/2310-9513-2020-12-04.

суверенними, пострадянських держави. Як наслідок – виникнення нових конфліктів на теренах Європи, які Росія веде сучасними методами гібридної війни (пропаганда, кібератаки, міграційні кризи, підтримки сепаратизму та тероризму). При цьому, зазначені процеси супроводжуються паралельними імпульсами агресивної політики Кремля як у власних кордонах, так і в межах геополітичного периметру. В останньому випадку спостерігається прихований чи відкритий вплив та участь Москви у перебіг та розпалювання конфліктів на пострадянському просторі. Для прикладу між владою Молдови та самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою; Грузино-абхазський конфлікт у 1992–1993 роках; у 1994 році – між Вірменією та Азербайджаном конфлікт; 2008 році – Російсько-грузинська війна; у 2014 році окупація української території – Автономної Республіки Крим та окремих територій східних областей нашої держави (Донбасу). Нарешті початок повномасштабного наступу Росії на Україну в лютому 2022 року.

Останній приклад відрізняється наочним агресивно-наступальним характером дій і по-новому окреслює політико-безпековий імідж Росії в Європі. Як бачимо, у XXI ст. Російська Федерація переходить від прихованого до відкритого порушення основоположних принципів Організації з безпеки і співробітництва в Європі та Статуту Організації Об'єднаних Націй в цілому. Це, своєю чергою, схиляє до думки, що Росія зазіхає не на лише суверенітет та цілісність суміжних країн і зокрема України, а й створює загрозу європейській й світовій безпеці в цілому. Така стратегія дій Кремля, на нашу думку, походить від доволі нестабільної форми розвитку Росії і неспроможності утримання периметру свого геополітичного простору. Тому зовнішньополітична стратегія Російської Федерації концентрується не лише на формуванні на власних південно-західних кордонах «зони нестабільності» як бар'єру для запровадження європейських норм і цінностей, але і на створенні «загальноєвропейського хаосу»³. Основна мета цих дій підриє поваги та нівелювання суті та змісту відповідних норм і цінностей ЄС як таких.

Вищезгадане повертає нас, до тези, висловленої на початку статті, щодо потреби єдності у прийнятті зовнішньополітичних рішень очільників європейських країн, адже ситуація, яка продовжується вже не один рік вимагає від Європи в цілому більш однозначної позиції щодо російської агресії. При цьому вбачаємо, що щодо України, вона має виражатися не тільки в словах та санкціях, але й у більш конкретних діях – переформатуванні інститутів безпеки. Нові союзи, блоки повинні в своїй основі володіти сучасними методами врегулювання не лише

---

³ Сапсай А. П. Європейська політика Російської Федерації: «брудна» сила під знаком сили «м'якої». *Журнал Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2016. № 12. С. 120.

питань безпеки, але й економічних та політичних кризових важелів, оскільки останні стають у сучасних протистояннях зброєю нарівні з танками, літаками, ракетами тощо. І як, бачимо прогрес у цьому питанні вже відбувається. Відбуваються консультативні наради на рівні військових штабів України, Британії та Польщі. Розробляються плани військово-політичної співпраці та координації спільних дій, стосовно агресії РФ в теренах Європи^{4, 5}.

1. Досвід початку ХХ ст. у формуванні глобальних союзів

Блоки, альянси, союзи – це все терміни для європейської політики не нові, адже вони в різні історичні періоди охоплювали економічну, військову та політичну безпеку від зовнішніх загроз та глобальних криз для учасників таких об'єднань. Як правило вони формуються для спільного досягнення цілей в сфері захисту від посягань на державні інтереси учасників того чи іншого тандему. Завдяки можливості координації країнами-партнерами внутрішньої і зовнішньої політики на рівні урядів і парламентів, формується спільна спроможність використання більшого спектру політичних інструментів для надання відповіді викликам. В період ХХ – початку ХХІ ст., європейські держави неодноразово зустрічалися із загрозами, які змушували їх об'єднуватися перед спільною загрозою. Як приклад Четверний Союз (1915 р.) до складу якого входили Німецька, Австро-Угорська, Османської імперії, Болгарське царство. Метою цього військово-політичного блоку було збройне протистояння протиборчому угрупованню Антанти – в Першій світовій війні (1914–1918 рр.)⁶.

По завершенню вищезначеного світового протистояння перед військово- політичним керівництвом країн Європи та світу в цілому постало завдання осмислити його досвід. Власне, для недопущення подібної катастрофи, на Паризькій мирній конференції в 1919 році було створено Лігу Націй. Ідея цієї міжнародної організації полягала у створенні співробітництва задля досягнення миру і безпеки між державами учасниками⁷. Але відсутність чітких механізмів забезпечення

---

⁴ 24 Канал. Союз Украина-Британия-Польша собирается воевать. Пионтковский, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iK2yXz9NWcE> (дата звернення: 30.01.2023).

⁵ Юрий Швец – официальный канал. План Залужного / Успехи ВСУ / Рамштайн / Кто помогает или вредит Украине, № 311. Юрий Швец, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kaRhJr3M1r0> (дата звернення: 30.01.2023).

⁶ Олександр Р. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: історичні нариси. Київ : Кліо, 2020. 784 с.

⁷ The Covenant of the League of Nations | UN GENEVA. UN GENEVA. URL: <https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant> (Last accessed: 30.01.2023).

виконання всіх умов і правил її учасниками та потужної санкційної складової проти порушників міжнародних стандартів безпеки, які були визначенні в статуті Ліги, стали наслідком найбільшої глобальної катастрофи ХХ ст. – Другої світової війни.

В залежності від вектору подібності економічно-політичних ідеологій та поставлених завдань перед керівництвами країн-учасниць нового світового протистояння, знову постало питання з формування союзів для досягнення спільної мети чи забезпечення своїх інтересів у тому чи іншому регіоні світу. Як наслідок був сформований так званий союз «країни Осі». Його фундаментом стали гітлерівська Німеччина, Італія та Японська імперія, які закріпили співпрацю країн Пактом трьох держав (Троїстий) у 1940 р. в Берліні. Головною метою такого об'єднання визначалось створення нового світового порядку та надання країнами-учасницями цього союзу допомоги у всіх сферах життєдіяльності. В подальшому до цього альянсу приєднувалися інші держави для вирішення власних, здебільшого територіальних претензій, та збереження власної суверенності й отримання безпекових гарантій. До них належали: Угорщина, Румунія, Болгарське царство.

На противагу «країнам Осі» було створено Антигітлерівську коаліцію. Початком її виникнення можна вважати 1 вересня 1939 року, коли Німеччина відкрито напала на Польщу. Враховуючи міжнародні договори між Польщею, Францією та Великобританією, останні дві зобов'язалися виступити на стороні першої у випадку збройного нападу та посягання на її суверенітет. Великобританія та Франція залишилися вірними своїм гарантіям щодо цілісності кордонів Польщі й 3 вересня 1939 року оголосили війну Німеччині. Однак Польщі довелося воювати на два фронти, оскільки 17 вересня на схід країни вторгся Радянський Союз. Того ж дня польський уряд залишив країну⁸. На нашу думку, це все стало наслідком недосконалої взаємодії союзників. Адаже основу оборони Варшави та союзників була тактика «позиційної війни», яка була, в першу чергу, спрямована на стримування основних сил противника, доки не поступить допомога від коаліції⁹. Неefективність стратегії організації колективної оборони у союзників призвели, відповідно, до повної капітуляції Польщі 6 жовтня 1939 року.

Продовжуючи розгляд Другої світової війни, безумовним результатом її завершення стала нова розстановка сил на світовій арені. Країни

---

⁸ Halder F. Kriegstagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1962–1964. 306 p.

⁹ Коваль В. С. Німецько-польська війна 1939 : енциклопедія історії України: Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Nimetsko_polska_1939 (дата звернення: 25.01.2023).

Троїстого пакту (Німеччина, Італія, Японія) та їхні сателіти після поразки у війні були окуповані військами держав антигітлерівської коаліції. З цього часу в світі домінуючими стали інтереси саме цих держав, серед яких США, Великобританія, Франція та СРСР.

Проте й цей союз зазнав розпаду, адже вже восени 1945 року всередині колись союзних держав та противників нацизму розгортається ідеологічна боротьба, обумовлена різними підходами щодо бачення нового світового порядку. З одного боку, Сполучені Штати Америки разом з провідними країна Заходу, серед яких Великобританія, Франція, за головну мету визначили відновлення всіма європейськими народами незалежності та демократичної свободи. З іншої сторони очільники Радянського Союзу ждали використати власні воєнні успіхи та антинацистський рух Опору в Європі й Азії для просування ідеї «світової пролетарської революції» і проектування сталінської моделі соціалізму за межі своєї держави¹⁰.

Розбіжність всередині антигітлерівської коаліції, діаметрально протилежні підходи до вирішення післявоєнних проблем світового устрою загострили розкол, і призвели до утворення двох ворожих світових полюсів, на довгі десятиліття розколовши Європу і світ у цілому. При цьому знову постало питання нового об'єднання країн задля недопущення трагедії, такої, як світова війна.

Імперіалістична зовнішня політика офіційного Кремля об'єктивно не могла залишатися без відповідної реакції з боку провідних Західних держав. Г. Трумен, тогочасний президент Сполучених Штатів Америки, 12 березня 1947 р., виступаючи в конгресі проголосив головний вектор зовнішньої політики Америки, відомий в історіографії як «доктрина Трумена». Вона стала першим офіційним викладом стратегії «стримування комунізму», політики об'єднання сил всіх капіталістичних країн під егідою США для боротьби проти світової системи соціалізму, що почала складатися¹¹.

Своєю чергою чергу європейські країни з огляду на нову загрозу можливого захоплення Радянським Союзом їхньої території, також почали реформувати механізми для її упередження та ліквідації, створюючи нові регіональні колективні безпекові блоки.

Так для прикладу, одним із кроків до інтеграції європейських країн у цій безпековій сфері можна вважати укладання у 1947 р. між Францією та

---

¹⁰ History.com Editors. Marshall Plan. HISTORY. URL: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/marshall-plan-1> (Last accessed: 30.01.2023).

¹¹ National Archives NextGen Catalog. National Archives NextGen Catalog. URL: <https://catalog.archives.gov/id/2668751> (Last accessed: 30.01.2023).

Британією Дюнкерської угоди¹². Продовжуючи посилення своїх безпекових позицій у 1948 році між такими країнами, як Франція, Великобританія, Нідерланди, Люксембург і Бельгія, було укладено Брюссельський договір, яким було створено новий Західний союз. Договір передбачав спільну діяльність в економічній, соціальній і культурній галузях та колективну оборону. Зокрема, у разі збройного нападу на будь-яку з країн – членів договору сторони брали на себе зобов'язання надавати військову підтримку та іншу допомогу тій стороні, що буде атакована¹³.

Трохи менш, ніж через ріки, 4 квітня 1949 р. між країнами Північної Америки та Європи було підписано міжнародний договір, який заснував новий міжнародний військово-політичний блок – Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Він став закономірною реакцією прогресивних сил світу на нові виклики і загрози (у тому числі у військовому секторі). Сфера діяльності блоку була сформована задля захисту свободи і безпеки всіх її членів політичними й військовими засобами та формування глобальної колективної оборони. Його завдання полягали в стримуванні радянського експансіонізму та запобігання відродженню націоналістичного милітаризму у Європі¹⁴. Адже ніхто не хотів повторювати катастрофу Другої світової війни, яка спустошила більшість країн Європи. Всі потребували провадження процесів позитивних економічних і політичних перетворень, відродження промислових потужностей та соціальних стандартів. В даному векторі працював План Маршалла, відповідно до якого відбувалося фінансування Сполученими Штатами Америки програм допомоги, які істотно сприяли економічній стабілізації Європи.

Незважаючи на те, що роль НАТО, як безпекової організації, була значно вищою, Західний союз також продовжував існувати та виконував функції регіональної військової політичної організації¹⁵.

Формування Північноатлантичного договору стало початком існування нової організації, військової структури, яка була б в змозі ефективно координувати дії новооб'єднаних союзників. Радянський

---

¹² Грубінко А. В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом. *Науковий журнал Європейські історичні студії*. 2015. № 1. С. 6–17.

¹³ Турченко О. Г. Становлення та реформування спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 241–245. URL: http://lsej.org.ua/5_2015/67.pdf (дата звернення: 25.01.2023).

¹⁴ Північноатлантичний договір. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm (дата звернення: 30.01.2023).

¹⁵ Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. *Наукові праці Чорноморський держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. Політологія. 2014. Т. 230, № 218. С. 60–67.

Союз, у свою чергу, продовжувати комуністичну експансію в Європі. Для прикладу у відповідь на демократичну консолідацію Західної Німеччини, офіційна Москва здійснювала блокаду Західного Берліна, що перебував під контролем союзницьких сил, намагаючись укріпити свій вплив над німецькою столицею¹⁶. Певною мірою, берлінський повітряний міст став розрадою для майбутніх союзників, але блокада продовжувала становити серйозну небезпеку для свободи і стабільності. Також загостренням в стосунках між Заходом і Сходом, стали перші ядерні випробування СРСР у 1949 році¹⁷. Для прикладу можна ще згадати війну 1950–1953 рр. між Корейською Народною-Демократичною Республікою та Корейською Республікою, де першу підтримували Збройні Сили ООН, США, Велика Британія, другу – СРСР та Китайська Народна Республіка¹⁸. Але страх перед ядерною війною стримував учасників ядерного клубу від прямого втручання, адже жоден із тодішніх військових блоків, не володів інструментами протидії у цих ситуаціях.

Поряд із цим стратегія Трансатлантичного договору включала в себе лише розвиток боєготовності збройних сил країн-членів, але й створення мережі невійськового співробітництва, програм допомоги та створення «парасольки безпеки» у Західній Європі. Все це в сукупності відновлювало політичну стабільність і відкривало шлях до повоєнного економічного сталого розвитку. Завдяки цьому з кожним роком збільшувалася кількість бажаних вступити в НАТО. Так, у 1952 р. до НАТО вступили Греція і Туреччина, а у 1955 р. – Західна Німеччина.

У відповідь на політику розширення НАТО, Радянський Союз та країни соціалістичного табору (Польща, Чехословаччина, Східна Німеччина, Румунія, Болгарія, Албанія, Угорщина) у 1955 р. створили Організацію Варшавського договору (ОВД)¹⁹. У загальних звітах Центрального розвідувального управління (ЦРУ) США вказується, що Варшавський договір створив нову основу для перебування радянських військ на території деяких країн Східної Європи. Російське керівництво, вважало, що пакт був також формою страхування від ефективних політичних ініціатив лідерів східноєвропейських комуністичних партій.

---

¹⁶ Крушинський В. Берлінська криза 1948–49: політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 58 с.

¹⁷ Query Nuclear Explosions Database Geoscience Australia. Wayback Machine. URL: https://web.archive.org/web/20030812181714/http://www.ga.gov.au/oracle/nukexp_query.html (Last accessed: 30.01.2023).

¹⁸ Korean War Time Line. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20061017011509/http://rt66.com/~korteng/SmallArms/TimeLine.htm> (Last accessed: 30.01.2023).

¹⁹ Громько А. История дипломатии. Москва, 1974. Т. 5. 750 с.

Основним завдань цієї організації було протиставити власний військово-політичний союз Організації Північноатлантичного договору. На початку східноєвропейські члени ОВД отримали певні (обмежені) військові вигоди від свого членства у цьому договорі. Але вони не мали можливості функціонувати інакше, як військові та політичні васали Москви. Наслідком цього стало надання Варшавському договору політичної ролі в справах радянського блоку, принаймні такої ж важливої, як і його функція забезпечення військової інтеграції. Сьогодні можна без перебільшення сказати, що Варшавський договір був одним із небагатьох ефективних інструментів, доступних Москві для утримання радянського блоку разом у той час, коли сили національних інтересів все більше вступали у гру в Східній Європі. Східноєвропейські держави, зі свого боку, розглядали пакт як гарантію того, що СРСР продовжуватиме підтримувати їх режими та охороняти їхні кордони. СРСР, у відповідь на це та для захисту власних інтересів, був змушений терпіти поступове досягнення певної міри рівності між членами пакту²⁰. Тому, на нашу думку, значна військова координація між арміями підписантів ОВД досягла прогресу, і як наслідком східноєвропейські збройні сили стали більш корисним додатком до радянської військової могутності

Втім слід згадати про порушення безпекових гарантій в середині самого Договору з боку СРСР. Для прикладу Радянський Союз всіма засобами і тиском стримував демократичні реформи в Угорщині в 1956 р. та Чехословаччині у 1968 р., у тому числі з використанням військ країн-учасниць ОВД²¹.

Підкреслимо, що для обох систем важливу роль у розвитку альянсів відіграли науково-технічний розвиток, який переріс у гонку озброєння. У ній була зроблена ставка на технологічну перевагу, виготовлення і модернізація сучасних видів зброї масового знищення²². НАТО в цьому ракурсі керувалася стратегією «масованої відплати». Цей термін уперше був згаданий американським дипломатом Д. Даллесом 12 січня 1954 р., який у промові заявив, що за будь-якою військовою провокацією проти будь-якого із союзників США відбудеться негайний ядерний удар проти агресора чи провокатора²³. Найяскравішим прикладом такого

---

²⁰ The warsaw pact: its role in Soviet bloc affairs from its origin to the present day | cia foia (foia.cia.gov). Central Intelligence Agency – CIA. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t00826a000600010056-8> (Last accessed: 30.01.2023).

²¹ Пеленська О. Чехи згадують «найдовшу ніч». *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org /a/25081231.html> (дата звернення: 30.01.2023).

²² Пархомчук О. С. Гонка озброєнь : українська дипломатична енциклопедія / за ред. Л. В. Губерський та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.

²³ А В. К., ARMY WAR COLL CARLISLE BARRACKS PA. Massive Retaliation. DTIC. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD0764412> (Last accessed: 30.01.2023).

потенційного місцевого конфлікту, який спричинив би за собою масовану відплату США проти СРСР, на нашу думку, була Берлінська криза 1961 р.. Цю ж стратегію радянське керівництво планувало застосувати відносно самих Сполучених Штатів у разі їх спроби військового вирішення Карибської кризи. Як бачимо, метою такої стратегії було стримування обох сторін від будь-яких ризикованих кроків, адже навіть найменш масштабний напад міг би призвести до повноцінного завдання взаємних ядерних ударів. Водночас стратегія «масованої відплати» дала змогу державам – країнам-учасницям НАТО зосередитися на економічному розвитку замість того, щоб інвестувати непомірні кошти у розбудову звичайних збройних сил, як це відбувалося в ОВД.

На відміну від країн із вільною ринковою економікою, в СРСР із його над-централізованою, а тому затратною, інертною до науково-технічного прогресу економікою, технологічний потенціал розвивався під дією зовнішньополітичних факторів. Мілітарна конфронтація з Заходом, виснажувала економічну його систему. Своєю чергою, посиляючись на здобутки науково-технічного розвитку, західні країни все більше орієнтувалися на підвищення рівня економіки, що позитивно позначилося на покращення технічної оснащеності.

Як наслідок, зростання антитоталітарних настроїв серед країн-учасниць ОВД, вимог їх суспільства щодо зміни стану справ учасниць та потреба в демократичних реформах призвели до того, що у лютому 1990 р. були скасовані військова складова ОВД, а вже 1 липня 1991 р. у Празі СРСР, Угорщина, Болгарія, Румунія і Чехословаччина підписали протокол про припинення дії союзу за Варшавським договором²⁴.

НАТО ж, завдяки інтеграції своєї політики співробітництва, не тільки у військове співпрацю та виробництво, а й у політично-економічні сфери діяльності кран-членів, створила умови для існування і по наш час. Тут варто зауважити, що завдяки наявності військового «щита» Північно-атлантичного договору, країни, що входять до її складу, почали витратити менше бюджетних коштів на утримання власних армій та військових об'єктів, а концентруватися на соціально-економічному зростанні. На нашу думку протистояння НАТО і ОВД, яке тривало близько 40 років, стало поштовхом до зміни зовнішньо-політичних поглядів у країнах Східної Європи, у тому числі в мисленнях індивідуального та колективного військового захисту.

---

²⁴ Павленко А. М. Варшавський договір : енциклопедія електронна версія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. Т. 4. URL: <https://esu.com.ua/article-33231> (дата перегляду: 31.01.2023)

Як наслідок, після розпаду ОВД та СРСР, країни-учасники цих союзів зрозуміли, що потрібно або будувати регіональну систему колективної оборони, або вступати в ефективну уже існуючу організацію. І вже в 1999 р. Польща, Угорщина та Чехія підписали договір щодо приєднання до НАТО, а в 2004 р. до Північноатлантичного блоку приєдналися Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія²⁵. Проте, як доводить історія, членство країн Східної Європи в НАТО, не зменшило апетити імперіалізму Російської Федерації. Знову почалися процеси формування «буферної» зони між нею та НАТО. Перша виявляє агресивні наміри відновлення сфери свого впливу на країни, які у свій час були учасниками ОВД.

Отже, постало питання щодо самозахисту країн Східної Європи. І серед іншого підіймається ідея створення регіонального союзу з військовою компонентою.

2. Регіональні союзи: від ідеї до реалізації

Повертаючись на початок ХХ ст. наголосимо, що одним з перших, хто вбачав необхідність об'єднання у регіональний союз був польський політичний та громадський діяч Ю. Пілсудський. Його концепція «Міжмор'я», базувалася на створенні великої конфедерації, що охоплювала б території Польщі, України, Білорусі, країн Балтії, Фінляндії, Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Югославії. Цей блок мав би сформувані бар'єр для Радянського експансіонізму. Він вважав, що спільна боротьба за незалежність мала посісти провідне місце для учасників можливого блоку. Проте, широкий географічний масштаб проекту, відмінності в інтересах і зовнішніх політиках держав федеративного проекту Ю. Пілсудського зробило неможливим реалізацію даної ідеї. А після укладання мирового договору у Ризі (1921 р.) між Україною і Росією з одної сторони та Польщею з другої, підсумував результати Польсько-радянської війни (1919–1920 рр.) та визначив кордон між сторонами договору – була поставлена остаточна крапка в ідеї Ю. Пілсудського²⁶. Бачення спільного ворога та розбудови геополітичного проекту «Міжмор'я» в свої роботах також розкрив відомий український громадський діяч Ю. Липа. Він ще у 1938 р. зазначав, що, власне, Україна в цьому союзі повинна виступати, як ключовий гравець. При цьому наголошувалось, що впровадження співробітництва з

---

²⁵ The North Atlantic Treaty. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Last accessed: 30.01.2023).

²⁶ Наленч Т., Наленч Д. Юзеф Пілсудський Легенди и факты : учебное пособие. Киев : Издательство политической литературы, 1990. 420 с.

національної консолідації близьких для нашої країни союзників є ключовим важелем для боротьби проти імперських амбіцій Росії²⁷.

Водночас Ю. Липа зазначає, що присутність Росії в Криму робить її господинею у Чорноморському басейні і ставить у залежність від неї балканські країни, без яких зміст об'єднання втрачається. Автор підкреслював, що «не відокремлення України від Росії є головною метою, а витіснення останньої з Чорного моря»²⁷. На його думку, головна мета цього міжнародного блоку полягала б не стільки у економічному, дипломатичному, військовому потенціалі, скільки на бажанні знайти місце державам союзу поза межами впливу Російської імперії, створенні нового регіонального порядку, де б вони відігравали впливовішу роль. Сама ж Російська Федерація, розуміючи ці фактори та стратегічну складову Чорного моря, у 2014 р. окупувала українську територію – Автономну Республіку Крим та окремі території східних областей нашої держави (Донбас). Проте, ще у далекому 1938 р. Ю. Липа підкреслював, «хто володіє Кримом, той володіє Чорним морем».

На нашу думку, реалізація вищезгаданих ідей є необхідним інструментом в нас час. Адже повномасштабне вторгнення Росії на територію найбільшої, суверенної держави Європи – України, дає зрозуміти, що сучасні безпекові інститути, які були створенні з метою недопущення повторення масштабного конфлікту, «провалили» свої основні завдання. Це все відбулося завдяки використанню застарілих стратегій захисту світу від збройних конфліктів. Разом з тим перші спроби ввести європейську зовнішню політику і політику безпеки в рамки інтеграційного процесу мали місце на початку 1950-х років²⁸.

Проте історія знає й більше вдалі проекти регіональних об'єднань. Так 24 жовтня 1950 р. голова тодішнього французького уряду Р. Плевен виклав на засіданні Національних Зборів докладний план створення європейської армії, тісно прив'язаної до економічних і політичних інститутів об'єднаної Європи. Цей документ передбачав повне злиття особового складу і озброєнь західноєвропейських країн в армію під єдиним європейським політичним і військовим керівництвом. У грудні 1950 р. Рада НАТО дала згоду на подальшу розробку проекту «європейської армії». Одночасно було ухвалено рішення про ліквідацію воєнної організації Західного Союзу, оскільки її поглинула НАТО. Американці демонстрували твердий намір «підкорити» збройні сили західноєвропейських партнерів по НАТО своєму безпосередньому

---

²⁷ Липа Ю. Всеукраїнська трилогія: У 2 т. Т. 2 : Чорноморська доктрина; Чорноморський простір (атлас); Розподіл Росії. Київ : МАУП, 2007. 392 с.

²⁸ Труш О. О., Нікіпелова С. М., Історико-правові засади Європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 3 (54). С. 30-37.

керівництву. Тому на початку 50-х років ХХ ст. в Європі знову виникають спроби створити власну структуру безпеки. У лютому 1951 р. з ініціативи французького прем'єр-міністра почалися переговори про створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС)²⁹.

23 жовтня 1954 року було внесено зміни до Брюссельського договору, що отримали назву Паризькі угоди. Таким чином було створено Західноєвропейський союз (ЗЄС) – об'єднання, до якого приєдналися ФРН та Італія²⁹. До основних цілей цієї організації слід віднести «...надання військової та іншої взаємодопомоги як у підтримці міжнародного миру і безпеки, так і в протидії будь-якій агресивній політиці; сприяння єдності Європи; тісне співробітництво з НАТО; зміцнення і забезпечення демократії, особистої та політичної свободи, конституційних традицій, поваги до закону; встановлення більш тісних економічних, соціальних і культурних зв'язків між державами-учасницями»³⁰. ЗЄС сприяв формуванню договірних та інституційних засад спільної політики безпеки і оборони.

Наголосимо, що установчі договори є основою функціонування ЄС, його політики, зокрема політики у сфері безпеки й оборони. Наприклад, 2 жовтня 1997 р. було підписано Амстердамський договір, що набрав чинності в 1999 р. Договором було передбачено, зокрема, захист основних прав усіх громадян ЄС, реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики тощо. Договір було спрямовано на забезпечення дієвості європейської системи³¹.

За договором, проведеному Європейським Союзом спільних дій повинне було передувати визначення напрямів спільної стратегії, які могли допомогти знайти правильні відповіді на міжнародні загрози з питань безпеки й оборони, що вже існували, та підвищували б ефективність діяльності Європейського Союзу в цілому³².

Окрім установчих договорів, якими головним напрямом розвитку політики європейської безпеки було визначено питання загальної оборони, «Спільна англо-італійська декларація від 4 жовтня 1991 р.

---

²⁹ Вонсович О. С. Передумови та тенденції розвитку європейських інтеграційних процесів у сфері безпеки. *Стратегічні пріоритети* : наук.-аналіт. щокварт. зб. Спец. вип. Київ : НІСД, 2009. № 1 (10). С. 228–235.

³⁰ Турченко О. Г. Становлення та реформування спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 241–245. URL: http://lsej.org.ua/5_2015/67.pdf (дата звернення: 25.01.2023).

³¹ ЄС у кишені. Довідник із європейської інтеграції України. Київ : Представництво Фонду Кон-рада Аденауера в Україні, 2009. 72 с.

³² Європейський Союз. Консолідовані договори / пер. Ю. Петруся. Київ : Port-Royal, 1999. С. 20.

підкреслювала роль ЗЄС як «стратегічного моста» між ЄС і НАТО у галузі безпеки та оборони»³³.

Тамдемна зовнішня та безпекова політика по сьогодні полягає у формуванні спільної оборонної політики, метою якої визначалась монолітна система оборони ЄС. Європейський Союз постійно проводить цивільні місії та військові операції. При цьому під час проведення операцій ЄС використовує матеріально-технічні ресурси НАТО. З огляду на це можна говорити про єдині зусилля та взаємовигідну співпрацю ЄС та НАТО. Метою оборонної політики Брюсселю є створення можливостей для посилення його впливу у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів як у країнах-членах, так і в інших регіонах світу³⁴.

Стає зрозумілим, що хоча формування європейської системи безпеки і здійснювалося країнами цього регіону, проте вона проводилася на базі НАТО. Разом із тим розвиток та формування такої тамдемною єдиної політики безпеки відбувалося за рахунок об'єднання зусиль ЄС і Північноатлантичного блоку³⁵.

3. Регіональна безпека з огляду на гібридні виклики сучасності

З огляду на сучасні військові загрози, інтерес серед іншого становить соціальний елемент викликів для Європи. Сюди відносимо питання з нелегальними міграціями, що виникли наприклад у зв'язку з війнами на Близькому Сході, в Грузії, Україні тощо. Ця проблема, своєю чергою, породжує ще одну кризу – потребу перегляду внутрішніх принципів ЄС. Адже ситуація з мігрантами змусила відновити кордони всередині ЄС, що ставить під сумнів життєздатність Шенгенської зони. Паралельно мають місце конфлікти на міжкультурній та міжетнічній основі, що призводить до бажання окремих європейських країн вийти із ЄС з метою знизити небажаний наплив нелегальних мігрантів та біженців³⁶. Ці всі фактори міграційної кризи загострюють суперечності між європейськими країнами та порушує їх солідарність.

Як бачимо, в наслідок економічної та соціально-політичної кризи, яка в останні роки охопила майже всі сфери життєдіяльності, ставиться під

---

³³ Hill C., Smith M. *International relations and the European Union*. New York: Oxford University Press, 2005. 492 p.

³⁴ Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. *Наукові праці Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Політологія»*. 2014. Т. 230, вип. 218. С. 60–67.

³⁵ Труш О. О., Нікіпелова Є. М., *Історико-правові засади Європейської політики безпеки й оборони. Теорія та практика державного управління*. 2016. № 3 (54). С. 30–37.

³⁶ *Europe's Closing Borders*. WSJ. URL: <http://www.wsj.com/articles/europes-closing-borders-1452212006> (Last accessed: 30.01.2023).

сумнів доцільність та сама цінність інтеграційних процесів Європи. Для прикладу, вартує навести процес виходу Великобританії з ЄС, так званий Brexit.

Новим викликом для Заходу стали також збройні протистояння гібридного характеру. Досвід Російської Федерації у них є доволі значним. Наприклад, ще на початку ХХ ст. Радянський Союз спромігся максимально розширити власну територію шляхом жорстких дипломатичних інструментів та воєнних дій, результатом яких стала окупація одночасно трьох балтійських держав (1940 р.) – Литви, Латвії та Естонії³⁷. Серед більш близьких історичних прикладів, можна навести Придністров'я, Осетію та Абхазію, Україну. Зокрема РФ використовує елементи «гібридної» війни через свого сателіта Білорусь у вигляді біженців проти Литви та Польщі³⁸. Крім того, Росія використала зовнішньополітичний тиск на Європу через комплекси проблем з російськими етнічними меншинами на територіях європейських країн. Більше того, постійні кібератаки на урядові установи ЄС, систематично призводять до збою в їх системах та наносять економічні збитки³⁹.

Отже, НАТО та ЄС зустрілося з новими елементами ведення війни та конфліктів, які вказують, що протоколи захисту інтересів цих організацій не готові в повній мірі вирішити безпекові проблеми країн Європи.

У сучасних гібридних протистояннях з'являються нові види зброї, до яких відносимо енергетичні ресурси. Як приклад – використання механізмів цінової політики на російські енергоресурси в обмін на підрич «третього енергетичного пакету» та спільної енергетичної політики ЄС в цілому. У свій час особливо тиск Росії на ЄС у сфері енергетики посилював новий газопровід «Північний потік-2»⁴⁰. Проєкт цього газопроводу неодноразово зазнавав критики з боку керівників країн Балтії, Вишеградської четвірки, Балкан і України. Зокрема у березні 2016 р. вісім держав у Східній та Центральній Європі підписали листа на адресу голови Європейської Комісії, у якому підкреслили, що «Північний потік-2» є, насамперед, геополітичним, а не комерційним

---

³⁷ Parrott Bruce. Reversing Soviet Military Occupation. State building and military power in Russia and the new states of Eurasia. M. E. Sharpe. 1995. P. 112–115.

³⁸ Подкасти. «Застрагли між двома ворожими силами». Оглядачі коментують ситуацію з біженцями на кордоні Польщі та Білорусі. VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kordon-bilorus-polshcha/6304396.html> (дата звернення: 30.01.2023).

³⁹ Cyberspace and the changing nature of warfare – SC Magazine US. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20081203191412/http://www.scmagazineus.com/Cyberspace-and-the-changing-nature-of-warfare/article/115929/> (date of access: 30.01.2023).

⁴⁰ Кравченко О. С. «Північний потік-2» як механізм економічного впливу РФ на політику держав Європейського Союзу. *Журнал Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. № 12. С. 50–58.

проектом і спрямований проти ЄС. Ініціатори листа наголошували, що російський газопровід становить ризик для енергетичної безпеки країн регіону⁴¹. Прогнозовані загрози проявились у російсько-українській війні, коли офіційна Москва почала обмежувати постачання газу та збільшувати ціну за газ. Цим «газовим шантажем» РФ мала намір вплинути на рішення ЄС, у питанні постачанні допомоги військової, гуманітарної та економічної допомоги до України⁴².

Зважаючи на агресивну політику східного сусіда, застосування ним протягом останніх 30-ти років нестандартних засобів боротьби за політичне домінування та імперські погляди, відсутність відпрацьованих практично механізмів протистояння з боку існуючих військово-політичних блоків новим викликам, європейські країни, і перш за все Східної Європи розглядали нові варіанти взаємодій з можливим подальшим формуванням нових блоків для захисту суто регіональних інтересів.

На даному етапі фундамент для успішної реалізації концепції оборони Східної Європи вже закладений об'єднаннями «Люблінський трикутник» (Україна, Польща, Литва), «Квадрига» (Україна, Туреччина) «Асоційоване тріо» (Україна, Молдова).

Як бачимо, за країни, які мали б входити в концепцію військово-політичного об'єднання Ю. Пілсудського та Ю. Липи і були ними запропоновані у першій половині ХХ ст., у ХХІ ст., почали реалізувати співробітництво в системі колективної оборони.

Можливий альянс країн Балто-Чорноморського регіону може бути потужним доповненням до безпекової системи Організації Північно-атлантичного договору. Адже з огляду на події сучасності, повномасштабна війна Росії проти України стала тригером формування на сучасному етапі нового військово-політичного співробітництва України з країнами Європи. Початок переговорів, з лютого 2022 року щодо співпраці проти російської агресії між Великою Британією, Україною, Польщею у форматі створення військово-політичного альянсу уже в ХХІ ст. певним чином відроджує ідеї створення союзу «Міжмор'я», що сприяв зближенню позицій країн від Балтійського до Чорного морів⁴³.

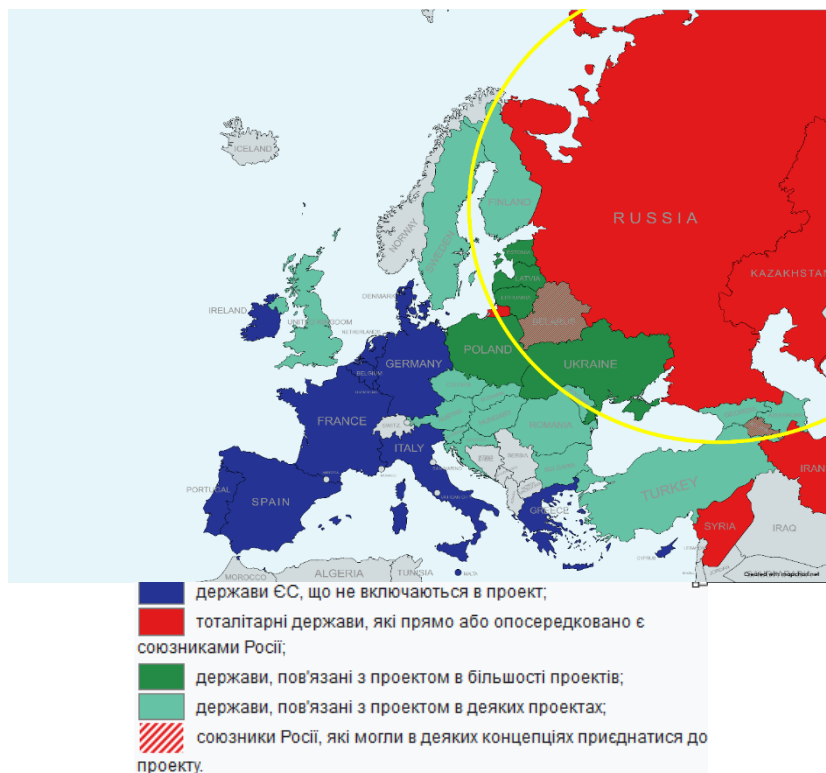
---

⁴¹ Reuters Breaking International News & Views. Reuters. URL: <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream-idUKKCN0W11YV> (Last accessed: 30.01.2023).

⁴² Slovo і Dilo. Зеленський прокоментував російський газовий шантаж Європи. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/25/novyna/polityka/zelenskyj-prokomentuvav-rosijskyj-hazovyj-shantazh-yevropy> (дата звернення: 30.01.2023).

⁴³ Ukrinform. Україна, Британія та Польща створили тристоронній альянс. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3406171-ukraina-britania-ta-polsa-zapocatkuvali-tristoronnij-alans.html> (дата звернення: 30.01.2023).

Реалізація імплементації такого блоку, на нашу думку, може виступити тригером в Балто-Чорноморському регіоні (рис. 1). Адже Росія відверто виказує свої імперелістичні зазіхання на території Центральної Європи та Балтійського Регіону. Офіційний Кремль чітко вимальовує свої плани по знищенню державності України і не приховує, що наступною цілю експансії буде саме Польща та країни Прибалтики.

Рис. 1. Балто-Чорноморський проєкт регіонального військово- політичного союзу

Так, для прикладу, зустрічі міністрів оборони декількох десятків країн світу (всі країни блоку НАТО, більшість країн ЄС, країни Африки та Азії) у форматі «Рамштайн» – початок функціонування нового військово-політичної співробітництва за для відсічі російській агресії. Головна мета спільних консультативних зустрічей є синхронізації та прискорення надання військового озброєння та оснащення Україні для

протистояння російському повномасштабному вторгненню та обговорення питань підтримки України після закінчення війни⁴⁴.

Вбачаємо, що не всі країни в цьому регіоні підтримають цю ініціативу одразу. Зокрема, за досвідом російсько-української війни дещо відсторонилась Угорщина, яка проявляє лояльність до влади Москви. Для прикладу, уряд Угорщини ветує розширення співпраці України з НАТО та ЄС. Так до початку повномасштабного вторгнення Росії в межі нашої держави, Угорщина ветувала можливість України приймати участь в роботі центру НАТО з захисту проти кіберзлочинців. Водночас як участь в розвідувально-кібернетичному співробітництві урядів Києва та Вашингтона та інших систем країн-учасників НАТО, надає можливість ефективно вести бій та знищувати потенціал російських окупаційних військ⁴⁵.

Власне російсько-українська війна надала новий поштовх до усвідомлення потреби створення регіональних союзів. Зокрема почалися переговори на найвищому рівні урядів Великобританії, Польщі та України в напрямку формування такого блоку⁴⁶. При цьому, що Сполучене Королівство впроваджує сучасні і нові стратегії співробітництва, відповідно до яких прагне збільшити свою економічну і політичну присутність в різних регіонах світу, без погодження та взаємодії з старими альянсами, такими як ЄС та НАТО. Для прикладу Великобританія, Сполучені Штати Америки та Австралія 15 вересня 2021 р. обговорили та започаткували новий етап тристороннього співробітництва у безпековій сфері Тихоокеанського регіону – AUKUS⁴⁷. Відповідно, на нашу думку, співпраця Лондона, Києва та Варшави, в формуванні нового союзу з країн Центрально-Східної Європи, має велику ймовірність підштовхнути більшість із них, до участі в новому форматі колективної оборони. Своєю чергою, це військово-

---

⁴⁴ Ukraine meeting in Ramstein. deutschland.de. URL: <https://web.archive.org/web/20220422120101/https://www.deutschland.de/en/news/ukraine-meeting-in-ramstein> (date of access: 30.01.2023).

⁴⁵ Шепелева А., Сотников Д. Мережа «коммандос» США і союзників допомагає Україні – NYT – DW – 26.06.2022. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/merezha-spspryznachentsiv-ssha-i-soiuznykiv-dopomahaie-ukraini-nyt/a-62263769> (дата звернення: 30.01.2023).

⁴⁶ Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. Дмитро Кулеба провів переговори тристороннього альянсу України, Польщі та Великої Британії щодо протидії російській агресії. *GOV.UA* URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmytro-kuleba-proviv-perehovory-trystoronnoho-aliansu-ukrainy-polshchi-ta-velykoi-brytanii-shchodo-protydii-rosiiskii->

⁴⁷ Australia to pursue nuclear-powered submarines through new trilateral enhanced security partnership | Prime Minister of Australia. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20210927191633/https://www.pm.gov.au/media/australia-pursue-nuclear-powered-submarines-through-new-trilateral-enhanced-security> (Last accessed: 30.01.2023).

політичне співробітництво в сфері зміцнення безпеки та стабільності в Балтійсько-Чорноморському регіоні, сформує спільну відповідь на виклики безпеки, підвищить оборонний потенціал країн-партнерів.

На наш погляд, розбудова цього геополітичного проєкту має позитивні вигоди для її учасників, і в першу чергу, для України (за умови її участі у ньому). За досвідом існуючих блоків вбачаємо, що співпраця у форматі співробітництва спонукатиме до створення об'єднаних штабів союзу, які розміщуватимуться на території всіх учасників блоку. Завдяки цьому з'явиться можливість об'єднати механізми державного управління країн-партнерів у всіх сферах: військовій, економічній, дипломатичній, культурній, тощо, для колективної оборони. Відповідно, розвиток інфраструктури та взаємодії в союзі, спростить системи обміну досвідом, оснащенням та формування спільних сил швидкого реагування протидії зовнішнім загрозам блоку. Об'єднання в колективну систему дозволить розширити співпрацю сторін в сферах регіональної політики, координації спільних рішень, кібербезпеки, штучного інтелекту. Розвиватиметься кооперація між військово-морськими силами Чорного та Балтійського моря, науковцями та оборонною промисловістю. У наслідку можна очікувати на потужний поштовх в економічній сфері. А це, своєю чергою, сприятиме укріпленню оборонних можливостей.

Створення спеціальної економічної зони між країнами за згадуваною концепцією «Міжмор'я» може стати потужним транзитним шляхом з Балтійського регіону та Скандинавії у Азію (в обхід Російський Федерації).

Зокрема, як у своїх роботах зазначив Ю. Липа: «За ідеальних геополітичних умов формування союзу в просторі Східної Європи укріпить суверенність країн-учасників об'єднання від зазіхань сусідніх та віддалених могутніх держав і блоків та покращить промисловість і сільське господарство всіх членів об'єднання, що дозволить у подальшому об'єднати та посилити економічно-політичне співробітництво від Причорноморського басейну (України, Грузії, Румунії, Болгарії, Туреччини) до Кавказу та Закавказзя⁴⁸.

В перспективі покращення стабільності регіону на світовому рівні розширить його фінансування та інвестиційну потенціал. Рівень довіри між учасниками союзу стимулюватиме внутрішні інновації та їх залучення зі сторони країн-партнерів в спільних розробках новітніх технологій. З'явиться можливість формування порядку енергетичної безпеки та впровадження спільних рішень для захисту регіону від

---

⁴⁸ Липа Ю. Всеукраїнська трилогія: У 2 т. Т. 2 : Чорноморська доктрина; Чорноморський простір (атлас) ; Розподіл Росії. Київ. МАУП, 2007. 392 с.

шантажу Російської Федерації та перекриттям транзиту газу через Україну. Координація країн-партнерів в цьому напрямку, для прикладу, може відкрити можливість для Польщі стати потужним газовим хабом у Європі, використовуючи ресурс норвезького газу для транспортування. Це, у свою чергу, дозволить Україні зберегти транзит газу, оскільки держава-сусід зможе закачувати норвезький газ в українські сховища.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи слід зазначити, що впровадження геополітичного проекту союзу країн Центрально-Східної Європи, зокрема Балтійсько-Чорноморського регіону, є актуальним як ніколи. Слід розуміти, що сучасні інститути безпеки Європи зустрілися з новими загрозами – гібридними війнами по всьому світу та повномасштабною війною в самій Європі. Якщо у першому випадку зникли очевидні складові та чітка локалізація конфлікту, то у другому – світ перебуває під загрозою Третьої світової війни. Старі альянси, що були засновані ще в ХХ ст., в своїх доктринах розглядали в першу чергу поняття фізично-матеріального збройного конфлікту, коли відомі сторони конфлікту, кількісний збройний контингент, лінії розмежування тощо. Але стрімкий розвиток технологій дозволив розшири спектри механізмів ведення конфлікту. Відповідно, такими інструментами користується РФ для досягнення свої зовнішньополітичних цілей. А у світової військово-політичної спільноти на даному етапі ще не сформувалися чіткі протоколи протидії інструментам гібридних конфліктів та механізму недопущення тотального знищення людства.

Об'єднання країн Східної Європи, в контексті формування нового військово-політичного блоку, в ідеалі має стати бар'єром для захисту курсу Європи (країн-членів ЄС та позаблокових) на лібералізм та демократію. Для країн-партнерів цей союз, на нашу думку, надасть можливість зміцнення позицій учасників на світовому рівні, як в оборонній, так й економічній сфері. Союз країн за типом запропонованого Ю.Липою «Міжмор'я» на нашу думку, оновить оборонні механізми боротьби з сучасними міжнародними кризовими ситуаціями і конфліктами та започаткує новий безпековий простір у Центрально-Східній Європі.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні аналізується імплементація нових інститутів безпеки в сучасних умовах російської агресії в Європі. При проведенні дослідження було детально проаналізовано нові виклики та загрози для вже існуючих військово-політичних блоків на теренах східної Європи та

необхідність переформатування європейської системи оборони. У даному аналізі надається, що на тлі військової російської агресії в Європі потрібно невідкладно оновляти протоколи кризового менеджменту та впроваджувати нові, повноцінні набори політичних, економічних та військових інструментів для надання відповіді новому кризовому спектру конфліктів сучасності, таким як гібридні війни, терористичні загрози, кібератаки та створення економічних проблем. Це дослідження є спробою детальніше вивчити проблеми, проаналізувати загрози, які Російська Федерація створює для цивілізованого світу. Матеріал рукопису надасть варіант, щодо формування у майбутньому надійнішого захисту від концепції неоімперіалізму Російської Федерації. На нашу думку, такою обороною вісью, в першу чергу, можуть виступити країни Балтійсько-Чорноморського регіону, які наданому етапі вже мають безпосередній контакт з агресивною російською зовнішньою політикою. Запропонований погляд ґрунтується на ідеї створення подібних союзів вже почали втілювати в такі проектах, як «Люблінський трикутник» членами якого виступають Україна, Польща та Литва, «Квадрига» між Туреччиною та Україною, тристороння співпраця між Україною, Грузією та Молдовою так зване «Асоційване тріо». Аналіз піднятого у статі теми підкреслюється тим, що повномасштабна війна Росії проти України стала тригером формування на сучасному етапі нового військово-політичного співробітництва України з країнами Європи, та окремими ключовими гравцями на міжнародній арені, такими як Сполучені Штати Америки та Великобританія. Початок переговорів, з лютого 2022 року щодо співпраці проти російської агресії між Великою Британією, Україною, Польщею, Литвою, Латвією та Естонією у форматі створення військово-політичного альянсу певним чином нагадує спробу імплементації свого часу ідеї створення союзу «Міжмор'я», що спричиняв зближення позицій країн від Балтійського до Чорного морів. Він мав за мету так питання інтеграції і взаємної відповіді на спільного противника, сформувати нові колективні системи оборони. Відродження сьогодні геополітичної системи оборони за принципами згаданого, на нашу думку «Міжмор'я» підвищить обороноздатність країн-партнерів, стане стабілізатором для збереження військово-політичної стабільності та забезпечення сталого економічного розвитку в регіоні.

Література

1. “The Nation-State and Europe, 1918 and 2018» with Timothy Snyder | Institute of International Relations Prague – Expertise to impact. Ústav mezinárodních vztahů – Expertise to impact. URL: <https://www.iir.cz/en/the->

nation-state-and-europe-1918-and-2018-with-timothy-snyder (Last accessed: 30.01.2023).

2. Кравченко О. С. «Північний потік-2» як механізм економічного впливу РФ на політику держав Європейського Союзу». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.* № 12. С. 50–58, DOI: 10.26565/2310-9513-2020-12-04.

3. Сапсай А. П. Європейська політика Російської Федерації: «брудна» сила під знаком сили «м'якої». *Журнал Міжнародні відносини. Сер. «Політичні науки».* 2016. № 12. С. 120.

4. 24 Канал. Союз Україна-Британія-Польща збирається воевать, – Пионтковский, 2022. *YouTube.* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iK2yXz9NWcE> (дата звернення: 30.01.2023).

5. Юрий Швец – официальный канал. План Залужного / Успехи ВСУ / Рамштайн / Кто помогает или вредит Украине. № 311 – Юрий Швец, 2022. *YouTube.* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kaRhJr3M1r0> (дата звернення: 30.01.2023).

6. Олександр Р. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна : історичні нариси. Київ : Кліо, 2020. 784 с.

7. The Covenant of the League of Nations | UN GENEVA. UN GENEVA. URL: <https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant> (Last accessed: 30.01.2023).

8. Halder F. Kriegstagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942. Stuttgart : W. Kohlhammer Verlag, 1962–1964. 306 p.

9. Коваль В. С. Німецько-польська війна 1939 : енциклопедія історії України: Інститут історії України. Київ: видавництво «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Nimetsko_polska_1939 (дата звернення: 25.01.2023).

10. History.com Editors. Marshall Plan. HISTORY. URL: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/marshall-plan-1> (Last accessed: 30.01.2023).

11. National Archives NextGen Catalog. National Archives NextGen Catalog. URL: <https://catalog.archives.gov/id/2668751> (Last accessed: 30.01.2023).

12. Грубінко А. В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом. *Науковий журнал Європейські історичні студії.* 2015. № 1. С. 6–17.

13. Турченко О. Г. Становлення та реформування спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу.

Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 5. С. 241–245. URL: http://lsej.org.ua/5_2015/67.pdf (дата звернення: 25.01.2023).

14. Північноатлантичний договір. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm (дата звернення: 30.01.2023).

15. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. *Наукові праці Чорноморський держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. *Політологія*. 2014. т. 230, № 218. С. 60–67.

16. Крушинський В. Берлінська криза 1948–49 : політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 58 с.

17. Query Nuclear Explosions Database Geoscience Australia. Wayback Machine. URL: https://web.archive.org/web/20030812181714/http://www.ga.gov.au/oracle/nukexp_query.html (Last accessed: 30.01.2023).

18. Korean War Time Line. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20061017011509/http://rt66.com/~korteng/SmallArms/TimeLine.htm> (Last accessed: 30.01.2023).

19. Громько А. История дипломатии. Москва, 1974. т. 5. 750 с.

20. The warsaw pact: Its role in Soviet bloc affairs from its origin to the present day. *cia foia (foia.cia.gov)*. Central Intelligence Agency – CIA. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t00826a000600010056-8> (Last accessed: 30.01.2023).

21. Пеленська О. Чехи згадують «найдовшу ніч». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25081231.html> (дата звернення: 30.01.2023).

22. Пархомчук О. С. Гонка озброєнь : українська дипломатична енциклопедія. / за ред. Л. В. Губерський та ін. Київ : Знання України, 2004. т. 1. 760 с.

23. A B. K., ARMY WAR COLL CARLISLE BARRACKS PA. Massive Retaliation. DTIC. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD0764412> (Last accessed: 30.01.2023).

24. Павленко А. М. Варшавський договір : енциклопедія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. Т. 4. URL: <https://esu.com.ua/article-33231> (дата перегляду: 31.01.2023)

25. The North Atlantic Treaty. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Last accessed: 30.01.2023).

26. Наленч Т., Наленч Д. Юзеф Пилсудський Легенды и факты : учебное пособие. Киев : Издательство политической литературы, 1990. 420 с.

27. Липа Ю. Всеукраїнська трилогія. У 2 т. Т. 2: Чорноморська доктрина ; Чорноморський простір (атлас); Розподіл Росії. Київ. МАУП, 2007. 392 с.

28. Труш О. О., Нікіпелова Є. М., Історико-правові засади Європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 3 (54). С. 30–37.

29. Вонсович О. С. Передумови та тенденції розвитку європейських інтеграційних процесів у сфері безпеки. *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб. Спец. вип.* Київ : НІСД, 2009. № 1 (10). С. 228–235.

30. ЄС у кишені. Довідник із європейської інтеграції України. Київ: *Представництво Фонду Кон-рада Аденауера в Україні*, 2009. 72 с.

31. Європейський Союз. Консолідовані договори / пер. Ю. Петруся. Київ : Port-Royal, 1999. С. 20.

32. Hill C., Smith M. *International relations and the European Union*. New York: Oxford University Press, 2005. 492 p.

33. Europe's Closing Borders. WSJ. URL: <http://www.wsj.com/articles/europes-closing-borders-1452212006> (Last accessed: 30.01.2023).

34. Parrott Bruce. *Reversing Soviet Military Occupation. State building and military power in Russia and the new states of Eurasia*. M. E. Sharpe. 1995. Pp. 112–115.

35. Подкасти. «Застрагли між двома ворожими силами». Оглядачі коментують ситуацію з біженцями на кордоні Польщі та Білорусі. VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kordon-bilorus-polshcha/6304396.html> (дата звернення: 30.01.2023).

36. Cyberspace and the changing nature of warfare – *SC Magazine US*. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20081203191412/http://www.scmagazineus.com/Cyberspace-and-the-changing-nature-of-warfare/article/115929/> (Last accessed: 30.01.2023).

37. Reuters Breaking International News & Views. *Reuters*. URL: <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream-idUKKCN0WI1YV> (Last accessed: 30.01.2023).

38. Slovo i Dilo. Зеленський прокоментував російський газовий шантаж Європи. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/25/novyna/polityka/zelenskyj-prokomentuvav-rosijskyj-hazovyj-shantazh-uevropu> (дата звернення: 30.01.2023).

39. Ukrinform. Україна, Британія та Польща створили тристоронній альянс. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3406171-ukraina-britania-ta-polsa-zapocatkuvali-tristoronnij-alans.html> (дата звернення: 30.01.2023).

40. Ukraine meeting in Ramstein. *deutschland.de*. URL: <https://web.archive.org/web/20220422120101/https://www.deutschland.de/en/news/ukraine-meeting-in-ramstein> (date of access: 30.01.2023).

41. Шепелева А., Сотников Д. Мережа «коммандос» США і союзників допомагає Україні – NYT – DW – 26.06.2022. *dw.com*. URL:

<https://www.dw.com/uk/merezha-spetspryznachentsiv-ssha-i-soiuznykiv-dopomahaie-ukraini-nyt/a-62263769> (дата звернення: 30.01.2023).

42. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. Дмитро Кулеба провів переговори тристороннього альянсу України, Польщі та Великої Британії щодо протидії російській агресії. GOV.UA URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmytro-kuleba-proviv-perehovory-trystoronnoho-aliansu-ukrainy-polshchi-ta-velykoi-brytanii-shchodo-protydii-rosiiskii-ahresii>(дата звернення: 25.01.2023).

43. Australia to pursue nuclear-powered submarines through new trilateral enhanced security partnership | Prime Minister of Australia. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20210927191633/https://www.pm.gov.au/media/australia-pursue-nuclear-powered-submarines-through-new-trilateral-enhanced-security> (Last accessed: 30.01.2023).

Information about the author:

Komysh Stanislav Valeriiovych,

Full-time Adjunct at the Scientific and Organizational Department
Hetman Petro Sahaidachnyi National Ground Forces Academy
32, Heroes of Maidan str., Lviv, 79026, Ukraine